

Сандра М. Карајовић¹

Филолошко-уметнички факултет

Универзитет у Крагујевцу

Докторске академске студије из филологије (модул језик)

О ГЛАГОЛИМА: МОДАЛНОСТ, ВИШЕЧЛАНОСТ И ГЛАГОЛСКИ АСПЕКТ

(Предраг Новаков, *Studije englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola*, Нови Сад: Филозофски факултет, 2023, 199 стр.)

Монографија под насловом *Studije englesko-srpske kontrastivne gramatike glagola* Предрага Новакова објављена је у априлу 2023. године као скуп научних радова из области контрастивне лингвистике енглеског и српског језика који су објављивани у периоду од 2012. до 2020. године у часописима и зборницима радова. Како аутор наводи у Предговору, циљ је ове публикације не само да допринесе науци већ и да надахне будућа истраживања која би се опширније бавила феноменима обрађеним у овом делу или њима сродним.

Узевши у обзир то да радови обрађују различите групе глагола као и њихове одлике, Новаков их је сврстао у три тематске целине: прва целина је сачињена од пет радова који обрађују модалне глаголе, друга целина од шест радова о вишечланим глаголима, док се у трећој целини сагледава глаголски вид у два рада. Редослед је у свакој целини састављен тако да су радови међусобно повезани заједничком микротемом (нпр. интензитет модала, степен идиоматизације), одабиром грађе (нпр. једног романа), приступом (нпр. когнитивнолингвистички) или неком другом одликом. Након централног дела текста следи библиографски попис радова, као и списак целокупне литературе која је коришћена у радовима. Монографија, дакле, садржи следеће делове: „Predgovor” (5), „I Deo: Engleski modali i njihovi srpski ekvivalenti” (7–72), „II Deo: Višечлани glagoli” (73–162), „III Deo: Glagolski vid: engleski i srpski” (163–189), затим „Bibliografska napomena” (190–191), и „Literatura” (192–196).

У првом делу централног дела монографије се налазе следећи радови:

1. „Engleski modal CAN – promene i tendencije” (8–18) – на основу претходних истраживања која су запазила да појављивање појединих модала у корпусу расте а других опада, Новаков утврђује

¹ sandra_karajovic@hotmail.com

учесталост и описује употребе модала *can* у савременом енглеском језику америчке варијанте на примеру романа *The Lost Symbol* Дена Брауна (Dan Brown 2009) и његовог превода (*Изиубљени симбол*, превод: Радмила Б. Шевић и Аљоша Молнар 2009). У консултованој литератури дефинисана су три примарна значења поменутог модала: епистемичко значење којим аниматни субјекат процењује могућност или вероватноћу реализације ситуације, деонтичко којим се изриче наредба, дозвола, забрана и сл. и динамичко којим се исказује физичка или ментална способност. Што се тиче секундарних значења, *can* се користи да назначи општу карактеристику субјекта. У датом корпусу се изражава динамичка способност попут перцепције и менталне компетенције аниматног субјекта у 50% случајева, затим епистемичка могућност (43%) где аниматни субјекат процењује остваривост радње док неаниматни указује на уобичајено стање ствари, и у по четири случаја (по 3,5%) модал *can* носи значење деонтичке (индиректне) наредбе или забране и значење опште карактеристике субјекта.

2. „Engleski modal *COULD* – distribucija i srpski ekvivalenti” (19–31) – на основу истих статистичких података из претходно описаног рада, у овом се контрастирањем анализира структура и значење предикација са модалом *could* и њихових српских преводних еквивалената у роману *The Lost Symbol* и његовом преводу. Како је поменути модал пандан у прошлом времену модалу *can*, он такође изражава три основна значења (епистемичко, деонтичко и динамичко), с тим да у комбинацији са инфинитивом перфекта по правилу маркира прошло време пропозиције исказа. Као што је и очекивано, присутна су готово подједнако учестало једино динамичко, које се изражава у комбинацији модала са лексичким глаголом перцепције (нпр. *hear, see*) или говорења, и епистемичко значење могућности у прошлости, док се као најчешћи еквивалент у преводу појављује модални глагол *моћи*, који такође има три примарне модалности, а затим нулти преводни еквивалент.

3. „Upotreba modala u savremenom engleskom jeziku i njihovi srpski prevodni ekvivalenti” (32–45) – у англистичкој литератури се због специфичних морфосинтаксичких одлика модали третирају као посебна група глагола, док се у србистичкој описују као група глагола који својом семантиком утичу на реализацију модалности. У овом раду се одређују фреквентност и значења централних модалних глагола *can/could, will/would, may/might, shall/should, must* и *ought to* и њихових српских преводних еквивалената у већ поменутом роману. Новаков запажа ширу покривеност значења модала *can/could* (који заједно чине 69,2% примера), те је овај рад послужио као основа за горепоменуто проучавања. Остали глаголи се знатно ређе јављају и изражавају не више од две модалности. Тако најмање учестали модали *shall* и *ought to* носе значење деонтичког предлога односно нужности, потом *should* деонтичке препоруке и епистемичке могућности, *must* деонтичке снажне облигарности и епистемичке вероватноће, затим модал

may има значење деонтичког питања/дозволе и епистемичке могућности коју има његов парњак у прошлом времену *might*, и најзад *will/would* се користе најчешће као дискурсне фразе а у неким случајевима изражавају деонтичка значења. Када су у питању српски еквиваленти, појављују се модални глаголи попут *моћи*, *усиети*, *умети*, али и модални изрази попут (*није*) *могуће*, *можда*, *сићурно* као и потенцијал и други конверзациони изрази.

4. „Modalni glagoli u engleskom i srpskom naučnom diskursu” (46–57) – пошто је модалност средство којим се изражава став писца/говорника, циљ овог контрастивног рада је тај да одреди фреквентност, тип и интензитет модалности појединачних глагола који служе као дискурсни маркери у научним (лингвистичким) часописима. За рад су коришћени *Folia Linguistica* и *International Journal of Linguistics*, писани на енглеском од којих у овом другом објављују аутори са неанглофоних подручја, и *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*. У енглеском делу корпуса доминира модал *can*, који у потврдном облику изражава епистемичко значење слабог, а у одричном јачег интензитета, али се знатно ређе користи *could* који је слабије снаге од *can* у потврдном облику, а јаче у одричном. Поред ова два модала, четири још имају епистемичко значење од којих је најслабији *might* а од њега јачи *may*, средње је јак *should* осим у негацији кад је еквивалентан најснажнијем модалу *must*. У српском корпусу се јављају три најфреквентнија модална глагола *морати*, *шребати* и *моћи* од којих је последњи најслабији, с тим што на снази додатно губи ако је употребљен у потенцијалу, а уколико је негиран онда је еквивалентан глаголу *морати*.

5. „Значење у контексту – engleski modali i njihovi srpski prevodni ekvivalenti” (58–72) – фокус рада је на полисемичним модалним глаголима и на одређивању фактора за разрешавање вишезначности у контексту. У енглеском корпусу, који представља роман *The Lost Symbol* и његов превод, модални пар *can/could* могу изразити епистемичку могућност (уколико је семантичка улога аниматног субјекта пацијенса/реципијента или ако је *could* у комбинацији са инфинитивом перфекта) или динамичку способност (уколико је семантичка улога аниматног субјекта агенса). Пошто је подједанко полисемичан, најчешћи преводни еквивалент у српском је глагол *моћи*. Затим, *will/would* углавном имају динамичко значење, јер се користе за изражавање вољности, уобичајености, навике, а *would* додатно може имати значење епистемичке могућности у комбинацији са инфинитивом перфекта. Као и код претходног пара, уз помоћ глагола *моћи* се преводне ови модали, али је значајна и употреба потенцијала. Трећи модални пар *may/might* изражавају епистемичко значење, јер је субјекат неаниматан и неагентиван, а често су преведени глаголом *моћи* или описним преводом. Потом *shall/should* се користе да изразе слабу деонтичку нужност која се преводи подједанко слабим модалом *шребати* или епистемичку могућност у прошлости која се у једном случају превела

снажним модалом *морати*. Последњи забележени модал *must* се искључиво користи за изражавање епистемичке нужности, а српски еквивалент му је глагол *морати*.

У другом делу налазе се следећи радови:

1. „Od fizičkog do kognitivnog prostora – engleski višечлани глаголи i njihovi српски еквиваленти” (74–88) – врши се испитивање когнитивистичком методом основних просторних значења партикула *up, down, off, away* и *on* у вишечланим глаголима, као и њихових померања ка апстрактнијим значењима. Примери су преузети из романа савременог енглеског језика британске варијанте *Wolf Hall* (Hillary Mantel 2009) и српског превода *Вуцје лејло* (превод: Владимир Д. Јанковић 2013). Постоје три нивоа метафоризације од којих први подразумева семантичко пресликавање партикуле, а лексички глагол је семантички адитиван укупном изразу, други ниво пресликавање читаве фразе, што значи да глагол није семантички адитиван, и трећи ниво који је заправо потпуна идиоматизација. Новаков затим дефинише појмовну метафору као објашњење мапирања из конкретног, изворног домена А у апстрактни, циљни домен Б. Одабране партикуле у основи носе значење покрета кроз неку локацију и резултат тог покрета, што се доводи у везу са резултујућим стањем и перфективношћу. Тако партикула *up*, чије је основно значење физички виша вертикална позиција или покрет ка вишој локацији, има пренесена значења нпр. ГОРЕ ЈЕ ИНТЕНЗИВНИЈЕ, ГОРЕ ЈЕ ДОВРШЕНО, ГОРЕ ЈЕ ВИДЉИВО; *down* као партикула супротног основног значења се објашњава појмовним метафорама ДОЛЕ ЈЕ ЛОШИЈЕ, ДОЛЕ ЈЕ КОНАЧНО и ДОЛЕ ЈЕ БЛИЖЕ; за *away* које означава покрет удаљавања од полазне тачке користи се УДАЉЕНО ЈЕ КОНАЧНО/ДОВРШЕНО; *off* подразумева одвојеност од локације и пренесених је значења ОДВОЈЕНО ЈЕ ДОВРШЕНО, ОДВОЈЕНО ЈЕ ИНИЦИРАНО и ОДВОЈЕНО ЈЕ ПРЕВАЗИЂЕНО, а партикула *on*, основног значења да се нешто налази на некој локацији, има два пренесена значења: оно што се налази негде је присутно и да се оно наставља. У зависности од значења српски преводни еквиваленти садрже глаголски префикс који се семантички може сличним или истим метафорама објаснити.

2. „Idiomatizovanost engleskih fraznih glagola i njihovih српских еквивалената” (89–103) – ослањајући се на гореописане теоријске поставке и користећи примере из поменутог британског романа, Новаков дефинише нивое идиоматизованости двочланих фразних глагола (тј. лексема које садрже лексички глагол и партикулу), као и типична значења која изражавају нивои. Од укупно 148 примера нешто више од половине чине неидиоматизоване комбинације које садрже глагол кретања и партикулу која прецизира правац кретања или локацију. Отприлике једну трећину чине полуидиоматизовани спојеви чији лексички глагол задржава примарно значење а партикула проширује. Идиоматизованих јединица је свега 15% чије се укупно

значање не може објаснити значењем појединачних конституената, већ се семантика лексеме добија у контексту. Напослетку, у оквиру корпуса запажамо да су неидиоматизоване јединице носиоци основних значења физичког покрета, да полуидиоматизоване јединице углавном имају пренесено значење потпуности или довршавања, а да су идиоматизоване јединице једнаке метафоричким изразима.

3. „Partikula *UP*, *OFF* i *DOWN* u engleskim fraznim glagolima i srpski glagolski prefiksi: prostorna i proširena značenja” (104–119) – циљ овог рада јесте да се провери применљивост истих или сличних појмовних метафора за енглеске партикуле *up*, *off* и *down* на еквивалентне српске префиксе. Разлог је тај што су већина типичних глаголских префикса заправо предлози који, као и партикуле, имају основна значења физичког покрета и изведена значења. Прва партикула *up* има највећи комбинациони потенцијал, а најчешћа основна значења су хоризонтални и вертикални физички покрет, док су проширена објашњена појмовним метафорама ПРЕМОШЋАВАЊЕ ЈЕ РЕШАВАЊЕ и ГОРЕ ЈЕ ВИДЉИВО. Друга партикула *off* са базичним значењем физичког удаљавања или одвајања од неке тачке може имати проширена значења ИЗВАН ЈЕ ИСКЉУЧЕНО, ИЗВАН ЈЕ НЕГИРАНО и ИЗВАН ЈЕ НЕПОВОЉНО. Последња партикула *down* носи значење физичког покрета са више тачке на нижу, а метафорички може значити ДОЛЕ ЈЕ ЛОШИЈЕ/НЕПОВОЉНИЈЕ. Како је српских преводних решења велики број, оно што може да се примети јесте то да се путем сличних или истих појмовних метафора долази до сличних или истих значења.

4. „Engleski višечлани glagoli sa glagolima kretanja *COME*, *FALL*, *WALK* i njihovi srpski ekvivalenti” (120–132) преиспитује потенцијал проширења значења фразних глагола и њихових преводних еквивалената. У обзир су узете оне лексеме које садрже глагол кретања који описује радњу преласка из једног физичког или апстрактног стања у друго. Затим су ове јединице подељене у две групе: прву чине фразни глаголи који задржавају основно просторно значење и лексичког глагола и партикуле, а другу чине они код којих један од конституената проширује значење. На основу добијених података, једна петина фразних глагола са *come* проширује значење, као и 16% примера са глаголом *fall*, и свега један пример са *walk*, а у преводу се реализују као лексички глаголи који нису глаголи кретања (нпр. *пригодити*, *заложити се*), мада се каткад јави глагол кретања који је проширеног значења попут *извући се* за *walk away*. То значи да убедљива већина задржава базична значења, а у српском преводу се изражавају одговарајућим глаголима кретања са префиксима идентичног значења.

5. „Engleski *FRAZNO-PREDLOŠKI GLAGOLI* i njihovi srpski ekvivalenti” (133–147) – термин *фразно-предлошки глагол* (енгл. phrasal-prepositional verb) дословно је преведен на српски и представља комплексну структуру која садржи лексички глагол и две партикуле – прилошку и предлошку. Анализирају се примери

преузети из романа савременог енглеског језика британске варијанте *Girl with a Pearl Earring* (Tracy Chevalier 2001) и превода *Девојка са бисерном минђушом* (превод: Ненад Дропулић 2002), сагледавајући кохерентност на морфосинтаксичком и семантичком плану која је условљена идиоматизацијом – што је степен виши, већа је кохерентност и обрнуто. Циљ је онда да се одговори на питање да ли постоје трочлани глаголи као засебна група глагола или су ипак двочлани глаголи са предлошком фразом. Анализа је показала да се у 89% случајева јављају неидиоматизоване јединице, тј. да нема померања од основног значења физичког покрета у простору или, у мањој мери, локацији. Преостала десетина забележених примера садржи предлошку фразу са партикулом *for*, односно *with*, које носи значења сврхе или рецепијента, односно начина или пратње. Дакле, ова предлошка партикула синтаксички је засебна јединица, те се не може потврдити статус трочланих глагола.

6. „Idiomatičnost engleskih FRAZNO-PREDLOŠKIH glagola i njihovih srpskih ekvivalenata” (148–162) – циљ овог истраживања јесте да се анализом примера трочланих глагола који су забележени у горепоменутом роману одреде нивои идиоматизованости ових јединица и да се на тој основи дискутује о статусу њиховог постојања као подгрупе глагола. Према теоријским оквирима који су описани у претходним радовима, Новаков бележи неколико партикула које су различитих нивоа идиоматизованости: низак ниво остварују партикуле попут *to*, *in*, *into* које носе значење кретања ентитета ка некој локацији, као и оне супротног значења попут *down*, *from* и *round*; партикула *at*, којом се означава присутност на некој локацији или кретање ка њој, потпуно је неидиоматизована, док партикула *of* припада сложеним предлозима *out of* и *ahead of*, те се не може говорити о трочланој структури. Једина партикула која бележи висок степен идиоматизованости је *for*, тако да постоји основ по којем би се структуре с овим конституентом сматрале трочланим. Ипак, добијени резултати указују на то да су *фразно-предлошки глаголи* заправо фразни глаголи који узимају предлошку фразу за комплемент.

У трећој се целини налазе два рада:

1. „Pojedine komponente glagolskog vida u engleskom i srpskom jeziku” (164–177) једини је рад у овој монографији који није претходно објављен већ се заснива на саопштењу са научног скупа *Наука и стварност* (одржаног онлајн 22. 5. 2021. на Филозофском факултету на Палама). Традиционално се у англистичкој литератури граматички вид дели на две опозиције. Прва је прогресивност/непрогресивност од којих је први појам општег значења процеса у току, а други означава довршену радњу. Ова друга опозиција је перфекатски/неперфекатски, при чему перфекатски вид упућује на повезаност неког догађаја из прошлости са садашњим тренутком. Лексички вид се огледа у самом значењу лексеме, а типична је подела глагола на динамичне и стативне. У србистичкој литератури граматички вид се дели на перфективни и

имперфективни, који као и у енглеском језику означавају (не)свршену радњу, док се лексички вид огледа у трајању глаголске ситуације. Стога је предмет истраживања контрастирање (не)прогресивности у енглеском и (не)свршености у српском језику анализирајући глаголе са префиксима *go-*, *za-* и *йре-*, који су фреквентни и полисемични, као и њихове преводне еквиваленте. Префикс *go-* се додаје најчешће перфективним глаголима који су такође дуративни и комплетивни, а енглески облици су непрогресивни који у свом саставу садрже партикуле *out* и *up* које имају значење довршености. Други префикс *za-* је изузетно полисемичан, али се као и претходни додаје на перфективне глаголе са значењима почетне или продужне свршености. Међутим, иако су енглески пандани у одговарајућем непрогресивном облику, у лексичком аспекту губе специфична значења свршености, а теличност добијају неком партикулом (нпр. *up* у *wall up* за *зазиђиваши*). Под истим условима се примењује и последњи префикс *йре-*, али су преводни еквиваленти махом неутралне теличности иако у непрогресивном облику. Један од кључних закључака истраживања јесте тај да се одређене семантичке компоненте у српском јављају на лексичком нивоу, а у енглеском на синтаксичком.

2. „Granice značenja: glagolska semantika i glagolski vid” (178–189) – Новаков даје преглед значајне општелингвистичке литературе, као и оне на енглеском и српском језику, о глаголској семантици и глаголском виду у покушају да повуче границу између граматичког и лексичког вида и теличности, али и да објасни њихов однос међузависности и преклапања. Према једној од описаних теорија у раду, укупан реченични вид (енгл. *sentential aspect*) који изражава писац/говорник има две компоненте – аспект тачке гледишта (*view-point aspect*) и аспект типа ситуације (*situational aspect*), што значи да се на основу општег типа глаголске радње (тј. лексичког вида глагола) значење целокупног израза обогаћује перцептивним и когнитивним запажањима (тј. граматичким видом). С тим у вези је и појам теличности која подразумева постојање циља, који каткад подразумева и завршену радњу, те се тако често користи као синоним за перфективност.

Најзад, можемо закључити из свега досад реченог да, с једне стране, Предраг Новаков овом монографијом даје изузетан допринос истраживању глаголског система у енглеском и српском језику, зато што испитивањем групе централних модалних глагола као и појединачних модала одговара на питања о томе како се модалност реализује у једном и другом језику, која су сва могућа значења и како разрешити проблем вишезначности путем превода, али и отвара иста питања о периферним модалима и модалним изразима у обама језицима. Такође, анализом морфосинтаксичких структура појединих енглеских вишечланих глагола и српских глагола са префиксима успоставља семантичку везу између преводних еквивалената путем метафоризације и идиоматизације, чиме продубљује наше разумевање о семантичкој композицио-

налности и о томе како се појединости преносе из једног кода у други. Затим, залази у проблематику глаголске семантике и глаголског аспекта користећи општелингвистичке поставке, које упоређује с англистичким и србистичким истраживањима, и тиме нас корак ближе доводи до разграничавања појмова који се често поистовећују попут граматичког и лексичког вида или перфективности и теличности. Са друге стране, читалац, такође, добија сазнања о претходним истраживањима и одређеним теоријским поставкама које, према жељи аутора, треба да искористи за проучавања која би одговорила на неразјашњена питања или дошла до нових открића.

Примљен: 21. јануара 2024.

Прихваћен за штампу марта 2024.